

Moduł I

Filozoficzne podstawy etyki inżynierskiej

Lekcja:

Podstawowe pojęcia etyczne – problem uzasadnienia norm etycznych

Po co normy etyczne?

We wszystkich epokach etyka zajmowała się pytaniem o to, co w różnych dziedzinach praktyki moralnie słuszne, i starała się temu, co słuszne, nadać rangę normy społecznej, a więc zapewnić mu akceptację na gruncie subiektywnych przekonań jednostki (w tzw. indywidualnym sumieniu).

Indywidualne sumienie jest stale konfrontowane z bardziej lub mniej akceptowanymi (obowiązującymi) standardami (normami) i że subiektywne przekonania sumienia są często oceniane z perspektywy takich standardów. Mówiąc o prawdziwym i biednym sumieniu, zakłada się już różnice między moralnością a etycznością.

Czym jest norma etyczna?

Norma to społeczna reguła postępowania. O ile normy prawne są społecznie skuteczne (między innymi) wskutek tego, że ich przestrzeganie można wymusić, o tyle normy etyczne czerpią moc z **powszechnej akceptacji w życiu społecznym**. Normy etyczne są elementami społecznego etosu.

Wzajemna zależność indywidualnych przekonań moralnych (sumienia)

i norm etycznych

Każdy człowiek jako indywidualna jednostka żywi przekonanie że to „o czym poucza jego sumienie”, jest obiektywnie prawdziwe, czyli dobre i słuszne. Kategoryczne roszczenie sumienia implikuje roszczenie do wyrażania prawdy, czyli do mocy obowiązującej. Z drugiej strony przekonanie to jest czymś subiektywnym. Przekonanie sumienia zawiera więc w sobie zawsze dwa przeciwstawne aspekty: obiektywny i subiektywny. Indywidualne przekonanie moralne jest subiektywnym roszczeniem do obiektywności.

Na problem ten natrafiamy głównie wtedy, gdy zostajemy skonfrontowani z odmiennymi przekonaniem sumienia innych osób. Przekonania te nie są nam bowiem obojętne. Jeśli zgadzają się z naszymi, widzimy w nich potwierdzenie naszych przekonań. Jeśli są z naszymi sprzeczne, sprzeczność ta jest jakby cierniem w ciebie naszego subiektywnego przekonania sumienia: kwestionuje jego roszczenie do obiektywności, skłania do formułowania kontrargumentów, do upewniania się w swoim zdaniu i do podjęcia dyskusji, aby przewyciężyć dowolność subiektywnego spojrzenia i nadać swemu przekonaniu

charakter powszechnego obowiązywania, a więc obiektywnie słuszny.

Indywidualne sumienie i etos społeczny pozostają we wzajemnej relacji: 1) sumienie kształtuje i określa siebie w kontakcie z zastanym etosem, internalizując go, polemizując z nim lub dystansując się od niego; 2) wielość sumień konfrontuje się z etosem, stabilizuje go lub destabilizuje i powoduje jego dynamikę („ewolucję wartości”).

Procesy, w których dokonuje się ta wzajemna relacja, są uwarunkowane społecznie.

Moralność – etyczność — prawo

Moralność

Kryterium ściśle moralnej oceny praktyki jest tzw. sumienie osoby działającej. Dlatego za moralnie dobre uważa się to, co zgodne z sumieniem, za moralnie złe to, co z sumieniem sprzeczne. Kwalifikacja moralna zawiera się w usposobieniu osoby działającej, tzn. jest kwalifikacją jej wewnętrznego aktu woli.

Etyczność

Kryterium „etyczności” jest obowiązujący społecznie etos (normy), tzn. ocena praktyki jako etyczna lub nieetyczna, wynika ze zgodności, względnie niezgodności ze społecznie akceptowanymi normatywnymi standardami. O ile moralność jako taka jest transfenomenalna, sfera „etyczności” jest empirycznie stwierdzalna (w pełni fenomenalna).

Prawo

Normy prawne w odróżnieniu od norm etycznych różnią się tym, że ich skuteczność gwarantuje władza, tzn. nieprzestrzeganie norm prawnych zagrożone jest sankcją karną, lub przestrzeganie norm jest warunkiem ważności pewnych procedur. Prawo pozytywne (stanowione przez władzę) uważa się za sprawiedliwe wtedy, gdy jest ono ujętym w formy prawne etosem, tzn. jeśli jego podstawowe normy są społecznie akceptowane i obowiązują także w sensie etycznym. **Ocena praktyki na płaszczyźnie sensu prawa opiera się na różnicy między tym, co legalne, a tym, co nielegalne. Kryterium tej różnicy jest zewnętrzna zgodność z normą prawną.**

Uwaga!

- 1) Czyny mogą być oceniane jako obiektywnie sprzeczne z normami etycznymi albo jako nielegalne, lecz nie wynika z tego w sposób konieczny, że są one niemoralne
- 2) Obawa przed karą jako motyw działania (lub zaniechania działania) w „sferze etyczności” jest pozbawiona waloru moralnego.
- 3) Podczas gdy prawo posługuje się formalnymi sankcjami prawnymi, etos zawiera sankcje nieformalne, którymi społeczeństwo reaguje na naruszenie swoich norm.

Praktyka wolnego podmiotu etycznego	Kategorie wartościowania	Kryterium wartościowania
MORALNOŚĆ	dobre – złe	osobiste sumienie
ETYCZNOŚĆ	etyczne – nieetyczne	normy etosu
PRAWO	legalne – nielegalne	normy prawne

„Ewolucja wartości” następuje w świetle zjawisk:

- ✓ Normy akceptowanej dotąd formy etosu mogą w pewnej społeczności utracić społeczną akceptację.
- ✓ Powstają nowe dziedziny praktyki lub też istniejące mogą uzyskiwać nowe znaczenie społeczne generując potrzebę regulacji normatywnej (np. etyka inżynierii genetycznej).
- ✓ Wycinkowe formy etosu mogą popadać w kolizję ze sobą lub z ogólniejszymi roszczeniami normatywnymi (konflikt ról społecznych).
- ✓ Rozwiązanie konfliktów albo jest niemożliwe, albo dokonuje się na drodze dyskursu lub za sprawą autorytetu moralnego.

Problem uzasadniania norm dotyczy odpowiedzi na pytanie: z jakiej racji powinniśmy, względnie nie powinniśmy, przestrzegać norm moralnych?

Sposób uzasadnienia norm etycznych	
Uzasadnianie norm na drodze filozoficznej argumentacji (wybrane przykłady)	Uzasadnianie norm przez „autorytet”
Utylitarystyczne uzasadnienie norm etycznych. Norm należy przestrzegać, bo to jest „użyteczne” (łac. <i>utilitas</i> = pożytek). Maksymalizacja sumy pożytku pożytek średni dla osób, których dotyczy. Zob. <i>Wybrane koncepcje etyczne (sposoby uzasadnienia norm)</i>; <i>Utylitarystyczne uzasadnianie norm</i> oraz tekst źródłowy: John Stuart Mill, <i>Utylitaryzm</i>, tłum. M. Ossowska, Warszawa 1959, s. 11-13, 15, 18-19, 21, 23, 29-30.	Osoba z racji swoich szczególnych cech osobistych cieszy na tyle dużym prestiżem, że w danej społeczności przyznawana im jest nieformalnie mniej lub bardziej rozległa kompetencja normodawcza. Święte księgi Autorytet ksiąg uważanych za święte (np. Biblia, Koran, Wedy), które roszczą sobie prawo do tego, by ustanawiać pewne normy mocą autorytetu bóstwa.
Prawnonaturalne uzasadnienie norm etycznych – normy odzwierciedlają racjonalny i celowy porządek bytu. Zob. tekst źródłowy <i>Prawnonaturalne uzasadnianie norm</i>; Jacques Maritain, <i>Pisma filozoficzne</i>, Kraków 1988, [fragmenty] <i>Prawo naturalne (Lex naturalia)</i>	Tradycje Normodawczy autorytet tradycyjnych form etosu i ich mocy wiążącej (obecny zwłaszcza w społecznościach statycznych, homogenicznych) streszcza formuła: „to jest słuszne i zobowiązujące, ponieważ zawsze tak postępowano”.
Uzasadnienie norm etycznych w materialnej etyce wartości. Obiektywne (niezależne od podmiotu) „istności” „wzywają” człowieka do ich bezinteresownej realizacji. Zob. <i>Uzasadnienie norm etycznych w materialnej etyce wartości</i>.	Prawo Prawo pozytywne oddziałuje na etos i jego normy. Regulacje prawne mogą różne dziedziny etosu stabilizować, bądź destabilizować; ten drugi przypadek zachodzi na przykład wtedy, gdy prawo (np. wskutek

	„dekryminalizacji” prawa karnego) rezygnuje z prawnego normowania pewnych dziedzin etosu. Prawodawczemu znaczeniu etosu odpowiada etosotwórcze <i>znaczenie</i> prawa.
Źródłem powinności moralnej wobec drugiego człowieka jest sama jego obecność, doświadczana w międzyosobowej relacji Ja – Ty. Zob. <i>Wybrane koncepcje etyczne (sposoby uzasadnienia norm); Uzasadnienie norm w filozofii dialogu; Tekst źródłowy:</i> M. Buber, <i>Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych</i>, tłum. J. Doktor, Warszawa 1992,[fragmenty]. Uzasadnienie norm etycznych w etykach deontonomicznych – przestrzegamy norm w „poczuciu obowiązku”. Zob. tekst źródłowy: Tekst źródłowy: <i>Uzasadnienie norm w etykach deontologicznych; I. Kant, Uzasadnienie metafizyki moralności</i>, (fragmenty) rozdz. II, s. 38n, 50n, 53n, 58, 60, 62, 64n. <i>Imperatyw kategoryczny.</i>	Nauka Nauki szczegółowe w procesie ustanawiania norm wnoszą swój wkład w postaci potrzebnej wiedzy o faktach i roszczą sobie z tego tytułu prawo do autorytetu. Eksperti naukowi są nie tylko kompetentnymi przedstawicielami swojej dziedziny wiedzy, lecz zarazem ludźmi, którzy mają różnorakie nastawienia światopoglądowe typu filozoficznego czy religijnego, wykraczające poza nadbudowę teoretyczną ich naukowej dyscypliny. Istnieje rozpowszechniona tendencja, by autorytet, przysługujący danemu ekspertowi w obszarze jego specjalności, rozszerzać na sferę zagadnień światopoglądowych, które jako takie nie są zagadnieniami jego specjalistycznej dziedziny.

Literatura:

Anzenbacher A., *Wprowadzenie do etyki*, Kraków 2008.

Styczeń T., *ABC etyki*, Lublin 1995.

Styczeń T., *Etyka*, [w:] A. Maryniarczyk [red.], *Powszechna Encyklopedia Filozofii*, t. 3. Lublin 2002.

Ślipko T., *Zarys etyki ogólnej*, Kraków 2004.